
ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО ТЕНІСУ ДЛЯ КРАЇН У ПЕРЕХІДНИХ УМОВАХ

Ольга Борисова

Резюме. Основными направлениями развития спорта в Украине является обеспечение функционирования единой вертикально-интегрированной системы подготовки теннисистов с приоритетом государства в ее регулировании; создание организационных условий, обеспечивающих централизацию процесса подготовки, совершенствование системы соревнований, научно-методического, кадрового, правового, финансово-экономического, материально-технического, медико-биологического, информационного обеспечения; обеспечение материального и морального стимулирования, социально-правовой защищенности спортсменов, тренеров, судей и других специалистов.

Ключевые слова: система организации и управления спортом, коммерциализация и профессионализация спорта, профессиональный теннис, предпринимательство, маркетинг, модель.

Summary. The basic directions of development of sports in Ukraine is maintenance of functioning of the unified vertically-integrated system of tennis players training with a state priority in its regulation; creation of the organizational conditions providing centralization of training process, improvement of competitive system, scientifically-methodical, staffing, legal, financial and economic, material, medical and biologic, and information support; providing material and moral incentive, socially-legal protection of athletes, coaches, judges and other experts.

Key words: system of the organization and management of sports, commercialization and professionalization of sport, professional tennis, business, marketing, model.

Постановка проблеми. Протягом багатьох десятиліть розвиток спорту в Україні здійснювався за двома напрямками — масово-оздоровчий та олімпійський. Наявність у структурі спорту вищих досягнень тільки олімпійського напрямку зумовлена соціально-політичною ситуацією, що існувала в колишньому СРСР. Основний наголос було зроблено на розвитку олімпійських видів спорту, а Олімпійські ігри розглядалися як сфера не стільки міжнародного співробітництва, скільки ідеологічного протиборства між СРСР і США, країнами Сходу і країнами Заходу. З точки зору ідеології розглядався і професійний спорт, що достатньо інтенсивно розвивався на Заході, особливо в США, а в СРСР був чужорідним і шкідливим явищем буржуазного світу, в основі якого лежать експлуатація людини, жорстокість і насильство, дух користолюбства та наживи. Наприкінці 1980-х — на початку 1990-х років ставлення до професійного спорту в Україні принципово змінюється. Значною мірою це зумовлено різкою зміною ставлення МОК до професійного спорту, що після 80 років його неприйняття кардинально переглянув свої позиції, допустивши спортсменів-професіоналів до Олімпійських ігор. Однак важливу роль відіграла корінна пе-

ребудова соціально-економічної політики в країні, що була зумовлена розпадом СРСР і переходом України до нових ринкових відносин. Виникла гостра потреба в аналізі тенденцій розвитку деяких видів професійного спорту, визначенні організаційних і соціально-економічних основ останнього, місця і значення його в сучасному суспільстві, а також можливості використання західноєвропейського й американського досвіду для розвитку професійного спорту в Україні [1–3, 6].

Специфічною особливістю сучасного тенісу як виду спорту є функціонування олімпійського й професійного його напрямів у межах єдиної системи підготовки й змагань, а також належність професійного тенісу до спорту вищих досягнень. На зміцнення позицій професійного тенісу в загальній системі спорту та подальший розвиток його міжнародної системи організації й управління істотно вплинуло на повернення тенісу статусу олімпійського виду спорту і допуск тенісистів-професіоналів до Олімпійських ігор. Це й визначило значущість розвитку професійного тенісу для кожної із країн-учасниць олімпійського руху [4, 9–10]. Кожна держава як базовий рівень функціонування професійного спорту має свої

особливості, що пов'язані зі станом внутрішнього ринку, а також змінами, які відбуваються у суспільстві. Водночас загальним для всіх суб'єктів є залежність формування національної системи відповідно до тенденцій розвитку виду спорту у світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень і практичного досвіду показав, що модифікація сучасного спорту, обумовлена процесами глобалізації, професіоналізації і комерціалізації, свідчить про необхідність наукового обґрунтування реорганізації національних організаційно-управлінських систем спорту відповідно до загальносвітових тенденцій. Зазначена вище проблема особливо гостро проявляється у спортивних іграх, які не тільки популярні й видовищні, але й комерційно привабливі. Дослідження тенісу як виду спорту, проведені рядом зарубіжних і вітчизняних авторів, визначили належність тенісу до професійного спорту та специфічні особливості розвитку вітчизняного тенісу, а саме функціонування елементів професійного спорту ще в 1950–1980-ті роки. Проте вони не мали комплексний характер, а стосувалися окремих історичних фактів його розвитку і не відображали цілісної картини стану розвитку сучасного світового професійного тенісу.

Роботу виконано в межах теми 1.2 «Сучасний професійний спорт і шляхи його розвитку в Україні» (номер держреєстрації 0111U001715) згідно зі Зведеним планом НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр. Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту.

Мета дослідження — на основі узагальнення проблем становлення і розвитку професійного тенісу в країнах із перехідними соціально-економічними системами визначити шляхи його розвитку в Україні.

Методи дослідження: аналіз, синтез і узагальнення; порівняння, зіставлення й аналогія; абстрагування, індукція, дедукція; моделювання; аналіз науково-методичної літератури та документальних джерел; історико-логічний, конкретно-історичний, порівняльно-історичний; системний підхід і структурно-функціональний аналіз; опитування й спостереження; методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. Постійне зростання соціальної значущості спорту, досягнень спортсменів стимулює керівників держав, спортивні організації, громадськість, науковців до аналізу питань управління, економіки, правового регулювання спорту, науково-методичного, кадрового, матеріально-технічного забезпечення підготовки спортсменів із метою формування ефективної системи спорту вищих досягнень для зміцнення національного авторитету на міжнародній арені. З метою наукового

аналізу новітніх тенденцій розвитку спорту вищих досягнень у світі, вивчення світового досвіду з питань формування й розвитку системи організації й управління спорту в умовах професіоналізації й комерціалізації на національному рівні, адаптації закордонної практики до умов, що склалися в Україні, було проведено анкетування провідних вітчизняних і закордонних фахівців на XIV Міжнародному науковому конгресі «Олімпійський спорт і спорт для всіх» (Київ, жовтень 2010 р.). У результаті анкетування, у якому брали участь 26 респондентів, були визначені основні напрями розвитку, фактори й умови функціонування сучасного спорту. Зокрема визначальними особливостями функціонування сучасного спорту є забезпечення високих показників у спорті вищих досягнень, інтеграція спорту до системи ринкової економіки, міжнародна міграція спортсменів і тренерів (рис. 1). Серед основних проблем розвитку сучасного спорту експерти виокремили впровадження новітніх технологій, підготовку спортсменів високого класу, підготовку кадрів (рис. 2). Найбільш радикальні зміни відбулися в таких складових сучасного спорту вищих досягнень, як система змагань, ціннісні орієнтири спортсменів і тренерів, система підготовки та ставлення держави до спортсменів високого класу (рис. 3).

Протягом останнього десятиліття представники спорту Росії посіли лідируюче положення в дитячо-юнацькому тенісі, істотно зміцнили позиції у професійному спорті, що зумовлює необхідність вивчення досвіду країни, яка має однакові з Україною базові основи спорту, які закладені в радянський період. Основними тенденціями становлення професійного спорту в Росії у пер-

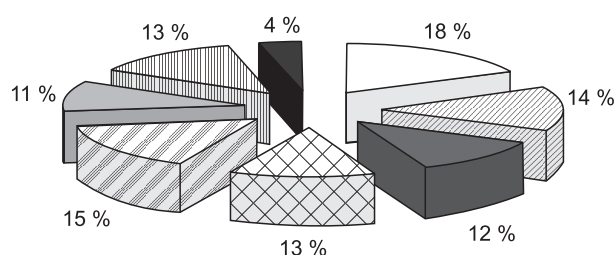

Рисунок 1 — Особливості функціонування сучасного спорту (результати експертної оцінки):

- — інтеграція спорту до системи ринкової економіки;
- ▨ — міжнародна міграція спортсменів і тренерів;
- — формування транснаціонального ринку спортивного обладнання й екіпіровки;
- ▤ — інформаційна та ідеологічна спрямованість;
- ▩ — забезпечення високих показників у спорті вищих досягнень;
- ▒ — створення умов для наступності, послідовності у роботі дитячо-юнацьких структур та спорту вищих досягнень;
- ▧ — удосконалення підготовки та збереження кадрового потенціалу;
- — інші

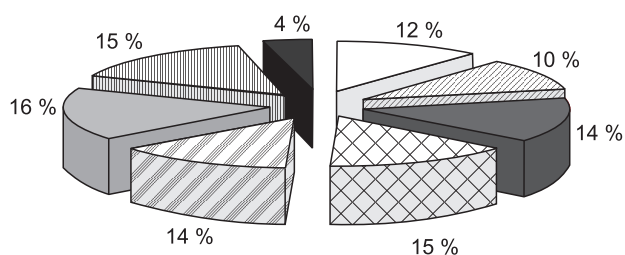

Рисунок 2 — Основні проблеми розвитку сучасного спорту (результати експертної оцінки):

- — професіоналізація та комерціалізація;
- ▨ — глобалізація;
- — фінансове та матеріально-технічне забезпечення;
- ▩ — підготовка спортсменів високого класу;
- ▧ — підготовка спортивного резерву;
- ▦ — підготовка кадрів;
- ▥ — впровадження новітніх технологій;
- — інші

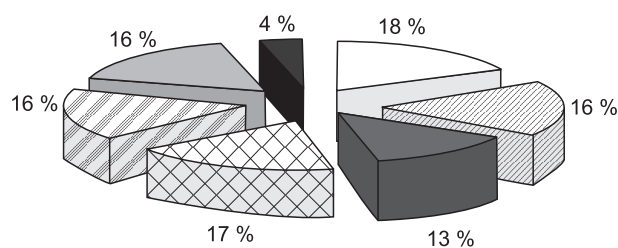

Рисунок 3 — Радикальні зміни у складових сучасного спорту вищих досягнень (результати експертної оцінки):

- — системі змагань;
- ▨ — системі підготовки;
- — організаційних структурах видів спорту;
- ▩ — ставленні держави до спортсменів високого класу;
- ▧ — ціннісних орієнтирах спортсменів та тренерів;
- ▦ — зростанні конкуренції;
- — інших

шій половині 1990-х років були його адаптація до світового професійного спорту, американізація й криміналізація [5]. У процесі розвитку в країні ринкових відносин характерними рисами функціонування спорту постають відсутність впливу державних структур на суб'єктів професійного спорту; переміщення центрів розвитку видів спорту зі столиці до регіонів, що мають можливості великих фінансових вкладів; залучення провідних у світі спортсменів і тренерів; участь великих політиків і бізнесменів у керівництві клубами, лігами, федераціями; розвиток спортивного спонсорства; формування спілки великого капіталу та державних структур як фінансової основи команд; трансформація організаційно-правових форм клубів; підвищення ролі ефективного менеджменту; залучення відомих спортсменів до політики; зростання комерційного інтересу з боку телебачення [4, 7, 8]. Вагомим стимулом у розвитку видів спорту є прийняття державних програм, стратегічними цілями яких були посилення ролі фізичної культури і спорту в країні, всебічний і гармонійний розвиток особистості, виведення російського спорту на передові позиції у світі. Важливі положення, які закріплені в нормативних документах, — це зміцнення ролі держави у розвитку спорту, створення умов для формування єдиної системи управління спортом із метою підвищення ролі фізичної культури і спорту в соціальному житті, а також відповідальність перед державою й суспільством за розвиток спорту. Досить ефективно цей механізм спрацював у тенісі після прийняття програми розвитку виду спорту на 2005–2008 рр., стратегічними завданнями якої стали: підвищення авторитету вітчизняного тенісу на міжнародній арені; формування фінансово-економічної бази; будівництво мережі регіональних тенісних центрів; підтримка роботи регіональних відділень Федерації тенісу Росії (ФТР)

та регіональних федерацій тенісу; розвиток мережі тенісних академій, клубів і шкіл, упровадження передової методики підготовки гравців; удосконалення системи національних змагань, оптимізація календаря; підвищення якості проведення Російського тенісного туру; створення й розвиток системи підготовки і підвищення кваліфікації тренерів; формування дитячих професійних команд з тенісу Team-Russia та сучасної системи підготовки спортивного резерву; усунення недоліків і створення умов для зростання результатів у юніорів (хлопчики, юнаки), виведення юнацьких збірних команд (юнаки віком 14, 16 і 18 років) у Кубках Європи і світу на високий рівень досягнень; підвищення сервісу для російських гравців в усіх напрямках (інформаційний, матеріальний, методичний, організаційно-спортивний); приведення у відповідність до сучасних вимог видавничої діяльності Федерації, створення власного періодичного журналу; активна міжнародна політика щодо представництва російського тенісу в міжнародних організаційних структурах; удосконалення роботи структур ФТР (функціональна оптимізація та контроль результатів); залучення широкого суспільного активу, політичних і державних діячів, керівників місцевих адміністрацій, видатних представників ділових кіл, науки й культури, засобів масової інформації (рис. 4).

Сьогодні система організації і управління тенісом в Україні перебуває у стадії реорганізації. Належність тенісу до олімпійських видів спорту, а також зацікавленість у його розвитку виробників товарів і послуг визначають перспективи розвитку цього виду на національному рівні.

Професійний напрям тенісу — це і є спорт вищих досягнень, що визначає об'єктивізацію процесу формування та розвитку його в Україні. Вивчивши закордонний досвід, де професійний теніс уже має свою сформовану структуру, і адапту-

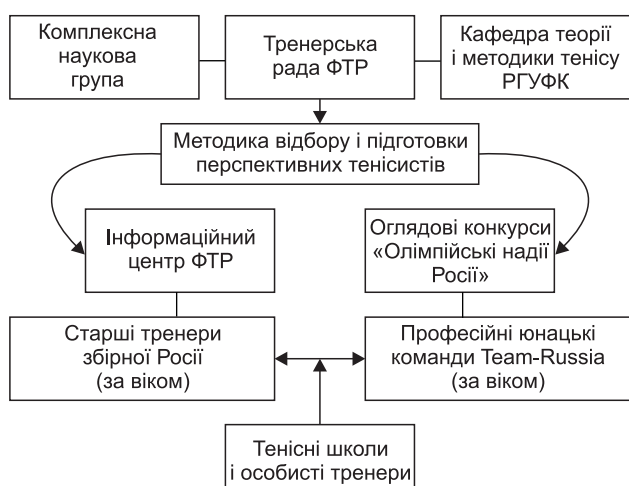

Рисунок 4 — Система організації відбору та підготовки перспективних тенісистів у Росії (Тарлицев, 2011)

вавши його до умов в Україні, на думку провідних вітчизняних і зарубіжних фахівців зі спорту, можна спроектувати певну модель і розробити концепцію розвитку тенісу в країні (рис. 5). Зокрема, система тенісу має становити єдину систему підготовки й вертикально-інтегровану систему змагань, що забезпечує взаємозв'язок і взаємодію олімпійського й професійного тенісу, а її структурними складовими є масовий, резервний спорт і спорт вищих досягнень, діяльність яких спрямована на зміцнення здоров'я різних верств населення, досягнення максимально можливих результатів на національному і міжнародному рівнях, а також створення видовища. Основними перспективами розвитку зазначеного напрямку тенісу в Україні є створення відповідних організаційних, правових, матеріально-технічних,

науково-методичних та інформаційних основ функціонування цього інституту.

Формування організаційної системи, що відповідає європейській моделі професійного спорту, є найбільш оптимальним шляхом розвитку професійного тенісу в Україні. Критеріями ефективності функціонування системи професійного тенісу в країні є:

- система підготовки, а саме збільшення кількості тенісистів вищого розряду (І розряд, КМС, МС, МСМК) і гравців, котрі входять до першої сотні провідних тенісистів світового рейтингу; створення регіональних і національних центрів підготовки;

- система змагань, тобто підвищення категорії й збільшення кількості національних і міжнародних турнірів; функціонування ліги тенісних клубів і проведення національної клубної першості; проведення семінарів щодо підготовки суддів і збільшення кількості суддів вищих категорій, у т. ч. міжнародної;

- організаційно-правове забезпечення — функціонування комерційно-маркетингового відділу в структурі Федерації тенісу України (ФТУ), контрактно-договірна система регулювання трудових взаємин; прийняття Концепції та Цільової комплексної програми розвитку тенісу в Україні;

- фінансове і матеріально-технічне забезпечення, зокрема наявність коштів, що надходять на розвиток професійного тенісу від вітчизняних й іноземних інвесторів; збільшення кількості відкритих і закритих кортів; наявність відповідного інвентарю, обладнання й комп'ютерної техніки для здійснення підготовки тенісистів і реорганізації організаційної системи тенісу в Україні;

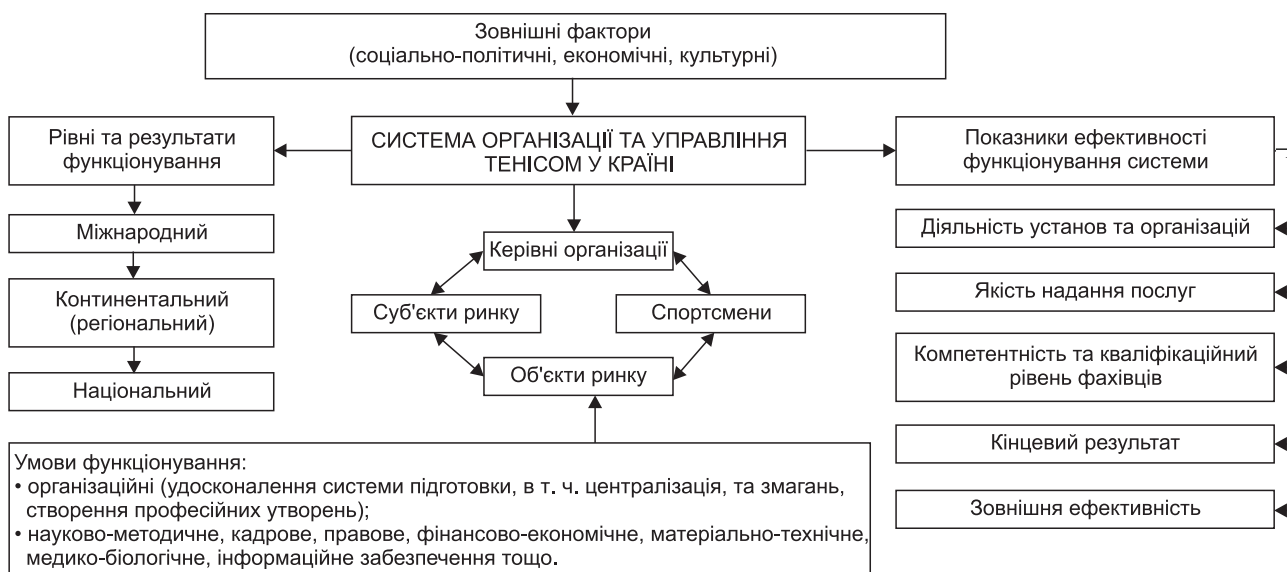

Рисунок 5 — Запропонована модель розвитку та функціонування тенісу в Україні

• науково-методичне та інформаційне забезпечення — робота комплексної наукової групи при ФТУ, розробка й реалізація програм підготовки тенісистів високого класу в Україні; створення й функціонування інформаційного центру в структурі ФТУ; видання періодичної й науково-методичної літератури; збільшення кількості годин телетрансляцій тенісних матчів і телеглядачів, глядачів, що відвідують тенісні турніри.

Висновки:

1. Особливостями функціонування національних структур професійного тенісу, що визначають ефективність і збалансованість їхньої діяльності, є різні схеми формування інфраструктури спорту, рівень спортивних досягнень лідерів і збірних команд, якість організації внутрішніх і міжнародних змагань, умови для підготовки спортсменів і роботи тренерів, а також стан внутрішнього ринку й зміни, що відбуваються в суспільстві (соціальні, економічні, політичні тощо). Загальним для всіх суб'єктів є залежність розвитку націо-

нальної організаційно-управлінської структури від тенденцій, що проявляються у світовій системі професійного тенісу.

2. Основними факторами, що визначають ефективність організаційно-управлінської системи тенісу в країнах у перехідних умовах, є наявність довгострокової стійкої фінансової і організаційної бази; системи партнерства суспільних, державних і приватних організацій; залучення широкого суспільного активу, політичних і державних діячів, керівників місцевих адміністрацій, видатних представників ділових кіл, науки й культури, засобів масової інформації; розробка та застосування сучасної системи відбору і підготовки спортсменів, що заснована на використанні передової спортивної практики найсильніших західних професійних команд, позитивного організаційного досвіду централізованої комплексної підготовки національних збірних команд СРСР (бази, методики, тренери, медицина) і сучасних механізмів спортивного менеджменту.

Література

1. *Борисова О. В.* Современный профессиональный спорт и пути его развития в Украине (на материале тенниса): монография / О. В. Борисова. — К.: Центр учеб. лит., 2011. — 312 с.
2. *Мічуда Ю. П.* Сфера фізичної культури і спорту в умовах ринку: закономірності функціонування та розвитку / Ю. П. Мічуда. — К.: Олімп. л-ра, 2007. — 216 с.
3. *Переверзин И. И.* О структуре современного спорта высших достижений и социально-правовом статусе спортсменов-профессионалов / И. И. Переверзин, Ф. П. Суслов // Теория и практика физ. культуры. — 2002. — № 5. — С. 57–61.
4. *Перспективы* развития мировой индустрии спорта до 2013 года [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.rb.ru/community/articles/articles/2010/08/04/111002.html>.
5. *Починкин А. В.* Становление и развитие профессионального коммерческого спорта в России: автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра пед. наук / А. В. Починкин; Моск. гос. акад. физ. культуры. — Малаховка, 2006. — 51 с.
6. *Профессиональный спорт*: [учеб. для студ. высш. учеб. завед. физ. воспитания и спорта] / под общ. ред. С. И. Гуськова, В. Н. Платонова. — К.: Олимп. лит., 2000. — 392 с.
7. *Управление спортом в тупике?* Офиц. сайт Шамиля Тарпищева. 06.04.2006 [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.tarpishev.ru/index.php>.
8. *Устав* общероссийской общественной организации «Федерация тенниса России»: утвержд. решением Учредит. конф. 11 февр. 2002 г. Офиц. сайт Шамиля Тарпищева [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.tarpishev.ru/index.php>.
9. *Федерация тенниса Украины* жалуется на отсутствие поддержки со стороны государства. 29 апреля 2009 г. [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.sapronov-tennis.org>.
10. *Федеральный закон* «О физической культуре и спорте в Российской Федерации» от 29 апреля 1999 г. № 80-ФЗ [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.minstm.gov.ru/documents/89.shtml>.

References

1. *Borisova O. V.* Modern professional sport and ways of its development in Ukraine (as exemplified by tennis): Monography / O. V. Borisova. — Kiev: Center of the educational literature, 2011. — 312 p.
2. *Michuda Ju. P.* Sphere of physical training and sports in market conditions: laws of functioning and development / Ju. P. Michuda. — Kyiv: Olympic Literature, 2000. — 216 p.
3. *Pereverzin I. I.* About structure of modern sport of higher achievements and social-legal status of professional athlete / I. I. Pereverzin, F. P. Suslov // Theory and practice of physical culture. — 2002. — N 5. — P. 57–61.
4. *Prospects* for development of the world industry of sports till 2013 [Electronic resource] // Access mode: <http://www.rb.ru/community/articles/articles/2010/08/04/111002.html>.

5. *Pochinkin A. V.* Formation and development of professional commercial sports in Russia: Autoreferat of diss. ... Dr. of ped. sciences / A. V. Pochinkin; Moscow st. acad. physical cultures. — Malakhovka, 2006. — 51 p.
6. *Professional sports*: [the textbook for students of higher educational institutions phys. education and sports] / under gen. ed. S. I. Guskov, V. N. Platonov. — Kiev: Olympic Literature, 2000. — 392 p.
7. *Management of sports at deadlock?* Official site of Sh. Tarpischev 06.04.2006 [Electronic resource] // Access mode: <http://www.tarpischev.ru/index.php>.
8. *Charter of the Russian public organization « Russian Tennis Federation»*. Approved by the decision of Inaugurating conference on February 11th, 2002. Official site of Sh. Tarpischev [Electronic resource] // Access mode: <http://www.tarpischev.ru/index.php>.
9. *Ukrainian Tennis Federation complains on absence of state support*. On April 29th, 2009 [Electronic resource] // Access mode: <http://www.sapronov-tennis.org>.
10. *Federal law «About physical training and sports in the Russian federation»* from April, 29th, 1999 № 80-FZ [Electronic resource] // Access mode: <http://www.minstm.gov.ru/documents/89.shtml>.

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ
nupesu-ops@rambler.ru

Надійшла 12.02.2013